

Dünya Engellilik Raporu: Harekete Çağrı

World Report on Disability: A Call to Action

Aydan ORAL^{1,4}, Gülseren AKYÜZ^{2,3}, Dilşad SİNDEL^{1,3}, Resa AYDIN^{1,4}

¹İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

²Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

³Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Derneği, İstanbul, Türkiye

⁴İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul, Türkiye

Özet

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası işbirliğiyle geliştirilen ve 9 Haziran 2011'de dünya kamuoyuna sunulan Dünya Engellilik Raporu (DER), engelliliği global olarak resimleyen ve engellilik hakkında en iyi kanıtları bir araya getiren bir belgedir. DER aynı zamanda, önemli önerilerle 'Birleşmiş Milletler Engeli Olan Bireylerin Hakları Bildirgesi'nin hayata geçirilmesini kolaylaştırmak amacıyla ulusal ve uluslararası seviyelerde konuyla ilgili harekete geçmeye çağrı yapmaktadır. Bu çağrı bir sağlık durumuna hem tedavi edici perspektifle ve hem de fonksiyon görmeyi en iyi hale getirmek amacıyla engellilik ve işlevsellik perspektifiyle yaklaşan Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon (FTR) tıpta uzmanlık alanına sorumluluklar yüklemektedir. FTR branşı özellikle Dünya Sağlık Örgütü 'İşlevsellik, Yetiştirimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması'nda yer alan aktiviteler, katılım ve aynı zamanda çevresel faktörler bileşenlerine yönelik engelli bireylere özgün programlar ve hizmetler oluşturarak ve bu konularda kaliteli bilimsel araştırmalar gerçekleştirerek DER'in hayata geçirilmesine büyük katkıda bulunabilir. DER, akut hastane bakımından topluma kadar uzanan stratejileri uygulayan çok özel ve benzersiz bir tıpta uzmanlık alanı olan FTR branşını geliştirmek, değerini ve önemini vurgulamak için bir fırsat teşkil etmektedir. *Türk Fiziksel Tıp Rehab Derg 2012;58:255-8.*

Anahtar Kelimeler: Dünya Engellilik Raporu; engellilik; fiziksel tıp ve rehabilitasyon

Summary

The World Report on Disability (WRD), a joint effort of the World Health Organization and the World Bank, is a document that presents a global picture of disability based on a best evidence synthesis available worldwide. Additionally, the WRD provides a number of recommendations, particularly for the facilitation of the implementation of the United Nations 'Convention on the Rights of Persons with Disabilities' and calls to action at national and international levels. The call to action in the WRD imposes a responsibility and obligation on the medical specialty of physical medicine and rehabilitation (PMR) with its unique approach to a health condition not only with a medical treatment perspective, but also with the perspectives of functioning and disability with the aim of improving functioning to the best possible level. The medical specialty of PMR can make substantial contributions to the implementation of the WRD, especially in the areas of specific programs and services for persons with disabilities as defined particularly in the activities and participation as well as environmental factors components of the International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) along with good quality scientific research. The WRD poses a challenge to promote and emphasise the value and the importance of the medical specialty of PMR. *Turk J Phys Med Rehab 2012;58:255-8.*

Key Words: World Report on Disability; disability; physical medicine and rehabilitation

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası işbirliğiyle geliştirilen, 9 Haziran 2011 tarihinde, Amerika Birleşik Devletleri New York eyaleti,

New York şehrindeki Birleşmiş Milletler binasında dünya kamuoyuna sunulan Dünya Engellilik Raporu (DER) (1) engelliliği global olarak resimleyen ve engellilik hakkında en iyi kanıtları bir araya getiren ilk önemli girişim olarak büyük önem taşıyan bir belgedir.

DER, 1. Engelliliği anlamak, 2. Engellilik-global resim, 3. Genel sağlık bakımı, 4. Rehabilitasyon, 5. Yardım ve destek, 6. Kolaylaştırıcı çevre, 7. Eğitim, 8. İş ve istihdam, 9. İleriye doğru öneriler olmak üzere dokuz bölümden oluşmakta, engelli olmayı anlamayı kolaylaştırmakla kalmayıp, ilgili alanlardaki mevcut global bilimsel verileri kapsamlı olarak analiz etmekte ve aynı zamanda hükümetler ve kamuoyunu engelliliğin önemi açısından bilgilendirerek ve önerilerde bulunarak esas olarak engelliliği bir insan hakları konusu olarak vurgulayan 'Birleşmiş Milletler Engeli Olan Bireylerin Hakları Bildirgesi'nin (2) hayata geçirilmesini kolaylaştırmak amacıyla ulusal ve uluslararası seviyelerde konuyla ilgili harekete geçmeye çağrı yapmaktadır (1).

Bu önemli raporda, dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin engelli bireylerden oluştuğuna dikkat çekilmekte ve bunlar arasında 110 milyon bireyin çok ciddi engele sahip olduğu ve fonksiyon görmede önemli ölçüde güçlük çektikleri bildirilmekte ve yetiyitimi olan bireylerin sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım ve bilişim gibi hizmetlere ulaşımında büyük güçlüklerle karşı karşıya kalmakta oldukları vurgulanmaktadır (1). DER'in ana mesajlarından birisi engelliliğe yaklaşımdaki anlayış değişikliğini ve medikal rehabilitasyon anlayışından sosyal anlayışa geçildiğini ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilen 'İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması'nda [International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)] (3) tanımlandığı şekilde engelliliğin sağlık sorunu olan bireyler ve çevresel faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıktığını vurgulamış olmasıdır.

Engellilik prevalansının bu denli yüksek olması ve engeli olan bireylerin karşılaştıkları biyopsikososyal modele dayanan sorunlar karar vericilerin yanı sıra, kavramsal olarak 'engellilik deneyimi yaşayan veya yaşamayı muhtemel olan bireylerin çevre ile etkileşim içinde en uygun fonksiyon görmelerini sağlamayı ve sürdürmeyi mümkün kılmayı hedefleyen tıpta uzmanlık alanı' olarak tanımlanan ve 'fonksiyon görme/işlevsellik tıbbi' olarak anılan branşımıza (4) büyük sorumluluklar yüklemekte ve aynı zamanda fırsatlar sağlamaktadır.

'ICF' bakış açısıyla hazırlanan DER'de, herhangi bir hastalık veya bozukluk durumunda tanı koyup, medikal tedavi sağlamakla kalmayan, 'ICF'te tanımlanan vücut fonksiyonları ve yapıları, aktiviteler ve katılım ve aynı zamanda çevresel faktörleri de içeren komponentlerdeki tüm problemleri analiz ederek uygun tedavi stratejileri belirleyen, medikal girişimler ve rehabilitasyon girişimlerini birlikte uygulayarak, problemlere bütünsel bir yaklaşımla bir bozukluk veya hastalıkta birey için önemi yadsınamaz olan fonksiyon görmeyi sağlanması veya sürdürülmesine odaklanarak hastanın otonomisini ve eğitim, iş ve sosyal yaşam dahil olmak üzere topluma katılımını sağlayan, bir sağlık durumuna hem tedavi edici perspektifle ve hem de multidisipliner ekip çalışmasıyla fonksiyon görmeyi en iyi hale getirmek amacıyla engellilik ve işlevsellik perspektifiyle yaklaşan Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon (FTR) tıpta uzmanlık alanının engeli olan bireylerin problemleriyle ilgilenmek için en uygun branş olduğu onaylanmış olmaktadır (4-8).

2006 yılında yayınlanan 'Birleşmiş Milletler Engeli Olan Bireylerin Hakları Bildirgesi'nde yüksek kalitede rehabilitasyon

hizmetlerine ulaşımın bir insan hakkı konusu olduğu vurgulanmıştır (2). Ana stratejisi rehabilitasyon olan FTR hizmetlerine büyük boyutta ihtiyaç olduğu açıktır.

2010 yılı Haziran ayında yayınlanan 'Türkiye'de Sağlık Eğitimi ve Sağlık İnsangücü Durum Raporu'na (9) göre aktif olarak çalışan 1673 iyi yetişmiş FTR uzmanı ulusal (10) ve uluslararası (11) normlara göre başkanlık ettiği ve tedaviyi yönlendirdiği rehabilitasyon ekip elemanları ile birlikte rehabilitasyon hizmeti sağlamaktadır. Ancak FTR uzmanlarının engelli bireylerle ilişkili rolünün sadece medikal rehabilitasyon hizmeti ile sınırlı kalması engeli olan bireylerin topluma katılımları açısından tüm ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalacaktır.

DER, FTR uzmanlık alanımızı geliştirmek, değerini ve önemini vurgulamak için bir fırsattır. Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon (TFTR) Derneği birçok konuya olduğu gibi bu konuya da eğilmiş, DER'i daha iyi anlamak amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Dünya Bankası ve Dünya Sağlık Örgütü işbirliği ile 9 Şubat 2012'de İstanbul'da gerçekleştirilen Dünya Engellilik Raporu Türkiye Tanıtım Toplantısı (12) ve 23-25 Şubat 2012 tarihlerinde Sao Paulo, Brezilya'da Dünya Engellilik Raporunun Uygulamaya Konması/Hayata Geçirilmesi Semineri (13)'nde temsilci bulundurmıştır.

DER'de yer alan dokuz öneri (1) arasında FTR tıpta uzmanlık alanı olarak harekete geçebileceğimiz alanlar, bu alanlara ilişkin çabalar ve yapılabilecekler kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Öneri 1. Tüm ana politikalar, sistemler ve hizmetlere ulaşılabilirlik sağlanmalıdır

Engeli olan bireylerin herhangi bir hizmetten eşit olarak yararlanabilmeleri konusu sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal hizmetler gibi birçok alanı içermektedir. Tüm hekimler ve engeli olan bireylerin bakımında önemli rol oynayan FTR uzmanları sağlık alanındaki bakım sorumluluklarını yerine getirmektedirler.

Öneri 2. Engeli olan bireyler için özgün programlar ve hizmetlere yatırım yapılmalıdır

Ülkemizde mevcut Üniversitelerin FTR Anabilim Dalları ve Eğitim Araştırma Hastaneleri Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon klinikleri ve özel kurumlarda kas-iskelet sistemi rehabilitasyon programlarından, nörolojik, kardiyak, obezite rehabilitasyon programlarına uzanan çok geniş alanda rehabilitasyon programları başarıyla uygulanmaktadır. Ancak engelli bireylerin mesleki rehabilitasyon gibi katılım sınırlılıklarıyla ilgili özgün programlara ihtiyaç olduğu açıktır. FTR uzmanlarının bu tür programlara ve hizmetlere de eğilmesi gerekmektedir.

Öneri 3. Ulusal engellilik stratejileri ve aksiyon planı oluşturulmalıdır

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün engelliliği olan bireylerin hayatını kolaylaştırmak için çok sayıda plan ve projeye yoğun çaba harcamakta olduğu bilinmektedir. Ulusal engellilik stratejileri oluşturmak her ne kadar hükümetlerin görevi olsa da, ülkemizde hemen hemen Amerika Birleşik Devletleri'nde kuruluşuyla aynı zamanlarda yaklaşık 70 yıl önce kurulan ve hızla gelişen (14,15) FTR tıpta uzmanlık alanının yoğun deneyim ve bilgi birikimiyle bu konuda danışmanlık yapabileceği açıktır.

Öneri 4. Engelliliği olan bireyler içerilmelidir

Engelliliği olan bireylerin özellikle eğitim alanında içerilmesine yönelik önemli adımlardan birisi 2003 yılı Aralık ayında İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurulmuş olmasıdır. Bu merkez kuruluşundan itibaren FTR uzmanları tarafından yönetilmekte ve engelli bireyleri ulusal ekonomimize katkıda bulunmaları ve meslek edinmeleri için hazırlamaya yönelik eğitim, beceri ve deneyim kazanmalarını sağlamaya ilişkin destekleyici katkılarla, öncelikle engelli üniversite öğrencilerine ve aynı zamanda toplumumuzdaki yüksek eğitim almak isteyen tüm engelli bireylerin sorunlarına çözüm getirmek için engellilik alanında araştırma ve çalışmalar yapmaktadır (16). 2006 yılında çıkan Yüksek Öğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliğinden sonra kurulan Engelli Öğrenci Birimleri bir yandan üniversitelerde eğitim gören engelli öğrencilere akademik ve sosyal destek sağlarken, bir yandan da engellilik alanındaki çalışmalarda üniversiteler ile sivil toplum arasına bir köprü görevini üstlenmişlerdir. Ülkemizde mevcut olan 168 üniversiteden 145 tanesinde Engelli Öğrencilere destek hizmeti veren birimler mevcuttur.

Öneri 5. İnsan kaynakları geliştirilmelidir

Türkiye İstatistik Kurumu 2002 verilerine göre engeli olan bireyler nüfusumuzun yaklaşık %12.3'ünü teşkil etmektedir. Bu engelli bireylerin engellilik tipine göre değişmek üzere %36.8 - %61.4'ünün medikal tedavi/rehabilitasyondan yararlanabildikleri belirlenmiştir (17). İyi eğitilmiş FTR uzmanlarının bu konuda tartışılmaz katkısı mevcuttur. TFTR derneği mevcut insan kaynakları gelişimini çeşitli eğitim aktiviteleriyle desteklemektedir.

Öneri 6. Yeterli finansman sağlanmalı ve alım gücü geliştirilmelidir

Ulusal engellilik stratejileri çerçevesinde engeli olan bireylere yönelik çeşitli kamu hizmetleri ve sosyal güvence sağlanmaktadır. Bu destek özürü bireyin topluma entegrasyonunda önemli bir adım oluşturur ve tüm programlarda sürekliliği teşvik eder.

Öneri 7. Kamu farkındalığı artırılmalıdır

FTR uzmanlarının engellilikle ilgili kamu farkındalığı artırma çabaları 21-22 Aralık 2003 tarihlerinde kurulan İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi FTR Anabilim İşbirliği ile gerçekleştirilen 'Türkiye'de Özürlülük, Neredeyiz? Nerede Olmalıyız?' konulu 34. Geleneksel Çubukçu Sempozyumu ve 'Yaşlılıkta Özürlülük' konulu 35. Geleneksel Çubukçu Sempozyumu ve bunlara ilave olarak ulusal kongrelerimiz bilimsel programlarında yer alan engelli bireylerin sorunlarına yönelik panellerle örneklenebilir. TFTR Derneği engellilikle ilgili kamu farkındalığı artırma çabalarına ve bu konudaki aktivitelere destek vermeye devam edecektir.

Öneri 8. Engellilik ile ilişkili kaliteli veriler toplanmalıdır

Ülkemizde engellilik ile ilgili veri toplama çalışmaları çok eskiye dayanmamaktadır. Mevcut en kapsamlı engellilik istatistikleri 2002 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir (17). Ancak bu istatistiki bilgiler engeli olan bireylerin işlevselliğiyle ilgili bilgileri yansıtmamaktadır. Bu konuda önemle üzerinde durulması gereken konu engellilikle ilgili

belki de ilk epidemiyolojik çalışmaların İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi FTR Anabilim Dalı tıpta uzmanlık öğrencileri tarafından 1990 yılında tez çalışması olarak gerçekleştirilmiş olması ve bu çalışmalarda 'ICF'ten önceki mevcut sınıflamanın (ICIDH) kullanılmış olmasıdır (18). Bu konuda 'ICF' kullanarak 'fonksiyon görmede güçlükler' yaklaşımıyla engellilikle ilgili kaliteli veriler toplamak önemli bir katkı sağlayacaktır.

Öneri 9. Engellilik ile ilgili araştırmalar güçlendirilmeli ve desteklenmelidir

Engellilikle ilgili sağlıklı stratejiler belirleyebilmek ve uygulamaya koymak için en önemli adım kaliteli araştırmalar üretmektir.

'ICF' modeline göre insan işlevselliği ve rehabilitasyon alanında 5 farklı araştırma alanı tanımlanmıştır: 1. Rehabilitasyonda biyobilimler (doku yaralanması ve tamiri, plastisite gibi), 2. İnsan işlevselliği bilimleri (işlevsellik epidemiyolojisi, ölçümleri gibi), 3. Bütünleştirici rehabilitasyon bilimleri (rehabilitasyon hizmetleri, girişimleri ve yönetimi gibi), 4. Biyomedikal rehabilitasyon bilimleri ve mühendisliği (organ sistemleri ve farmakolojik olmayan FTR girişimleri gibi) ve 5. Profesyonel rehabilitasyon bilimleri (standartlar ve kılavuzlar, rehabilitasyon kalite yönetimi, rehabilitasyon profesyonellerinin eğitimi, rehabilitasyon ekiplerinin geliştirilmesi gibi) (19-21).

Branşımızın olağanüstü genişliği bizlere 'ICF' çerçevesinde fonksiyon ve rehabilitasyon ile ilişkili olarak temel bilimlerden topluma kadar uzanan alanlarda araştırma olanağı sağlamaktadır. Ancak dünya genelinde kongrelerde sunulan araştırmalara göre FTR uzmanlarının araştırma aktivitelerine bakıldığında %70 kadının klinik bilimlerle ilgili olduğu dikkati çekmektedir (22). İki önemli ulusal dergimizde yayınlanan FTR araştırmalarının ise yine daha çok hastalıklara odaklandığı görülmektedir (23). Engelli bireylerin sorunlarının çözümünde yukarıda tanımlanan insan işlevselliği bilimleri, bütünleştirici rehabilitasyon bilimleri ve profesyonel rehabilitasyon bilimleri alanlarında daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu belirgindir.

Sonuç olarak, FTR branşı özellikle danışmanlık, özgün programlar, ICF kullanımını yaygınlaştırarak veri toplama ve araştırmalarla DER'in hayata geçirilmesine büyük katkılarda bulunabilir.

Conflict of Interest:

Authors reported no conflicts of interest.

References

1. World Health Organisation, World Bank. World Report on Disability. Geneva. WHO; 2011. www.who.int/disabilities/world_report
2. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, 2006. www.un.org/disabilities
3. World Health Organisation. International Classification of Functioning, Disability and Health. Geneva: WHO, 2001.
4. Stucki G, Melvin J. The International Classification of Functioning, Disability and Health: a unifying model for the conceptual description of physical and rehabilitation medicine. J Rehabil Med 2007; 39:286-92.
5. No authors. White Book on Physical and Rehabilitation Medicine in Europe. J Rehabil Med 2007;(45 Suppl):6-47.
6. Gutenbrunner C, Lemoine F, Yelnik A, Joseph PA, de Korvin G, Neumann V, et al. The field of competence of the specialist in physical and rehabilitation medicine (PRM). Ann Phys Rehabil Med 2011;54:298-318.

7. Gutenbrunner C, Meyer T, Melvin J, Stucki G. Towards a conceptual description of Physical and Rehabilitation Medicine. *J Rehabil Med* 2011;43:760-4.
8. von Groote PM, Bickenbach JE, Gutenbrunner C. The World Report on Disability – implications, perspectives and opportunities for physical and rehabilitation medicine (PRM). *J Rehabil Med* 2011;43:869-75.
9. T.C. Yükseköğretim Kurulu, T.C. Sağlık Bakanlığı, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. Türkiye’de sağlık eğitimi ve sağlık insangücü durum raporu. Haziran 2010, Ankara. www.saglik.gov.tr/SEGM/belge/1-10884/turkiyede-saglik-egitimi-ve-saglik-insan-gucu-durum-rap-.html
10. 6225 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2011). T. C. Resmi Gazete, 27916, 26 Nisan 2011.
11. Executive Committee of the UEMS. D8908 ter European Resolution. Resolution regarding rehabilitation.
12. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Dünya Bankası, Dünya Sağlık Örgütü. Dünya Engellilik Raporu Tanıtım Toplantısı. 9 Şubat 2012, Hilton Convention Center, İstanbul. www.ozurluveyasli.gov.tr/tr/haberler/s/34
13. Fernandes FD. International seminar on the implementation of the World Report on Disability. *J Soc Bras Fonoaudiol* 2012;24:vii-viii.
14. Arasil T. Türkiye’de ve dünyada fiziksel tıp ve rehabilitasyonun durumu – Tarihten. *Türk Fiz Tıp Rehab Derg* 2008;54 Özel Sayı 1: 1-3.
15. Akyüz G. Changes in rehabilitation framework. *Türk Fiz Tıp Rehab Derg* 2011;57:8-12.
16. İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi. www.iu.edu.tr/merkezler/oaum
17. Türkiye İstatistik Kurumu. 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması.
18. Dilşen G, Aydın R, Müslümanoğlu L, Serdaroğlu G, Yazgan N, Yöndemli H, Karamehmetoğlu Ş, Becer H: Rehabilitasyon yönünden özürlülük prevalansı. *Klinik Gelişim Derg* 1992;5:1803-6.
19. Stucki G, Grimby G. Organizing human functioning and rehabilitation research into distinct scientific fields. Part I: Developing a comprehensive structure from the cell to society. *J Rehabil Med* 2007;39:293-8.
20. Stucki G, Reinhardt JD, Grimby G. Organizing human functioning and rehabilitation research into distinct scientific fields. Part II: Conceptual descriptions and domains for research. *J Rehabil Med* 2007;39:299-307.
21. Stucki G, Reinhardt JD, Grimby G, Melvin J. Developing research capacity in human functioning and rehabilitation research from the comprehensive perspective based on the ICF-model. *Eur J Phys Rehabil Med* 2008;44:343-51.
22. Oral A. Scientific Program of the 5th World Congress of the International Society of Physical and Rehabilitation Medicine. www.isprm.org/?CategoryID=332&ArticleID=188.
23. Özgöçmen S, Akgül Ö. Türk fiziyatristlerinin indekslenen ulusal branş dergilerinde araştırma konularının dağılımları - Editöre Mektup. *Türk Fiz Tıp Rehab Derg* 2011;57:60-1.